

შპროფის ფარბაზი

ბიორბი ჩუბიტაშვილის რეჟისორით

მ. ფარბაზი ქრთაქმნიდნაი.

ტფილისი

შპროფის რეჟისორის რეჟისორის რეჟისორის
რეჟ. რეჟ. რეჟისორის რეჟისორის რეჟისორის

1926

გაეროეფოეფი ფარბაენი
DER
GEORGISCHE HAUSBÄU

გოერბი ჩუბინაშვილი
რედაქციი
HERAUSGEGEBEN VON
GEORG TSCHUBINASCWILI

ტფილისი
ქალაქი
ქალაქი
1926

2.ფერმაჲნი ქართაჲმინდჲში
2.BAUERNHAUS in ERTHAZMINDA

პერატები & ნახაზები
ნიკ. სევეროვის & იოსებ ფარქოშინისა
ZEICHNUNGEN UND RISSE VON
N. SEVIEROV und I. CHARLEMAGNE

ტიფლიზი
სსს. სსფს. პანფილოვის ფოტოგრაფ. სახელოსნო
1926

J.Ch.

ერთაწმინდა

დარბაზი არის ქართული სახლის ძირითადი ფორმა, ამ სახლის მთავარ საცხოვრებელ ოთახს („დარბაზს“) აქვს განსაკუთრებული კონსტრუქციის ჭერი ცენტრალური ბანით სინათლისთვის, ჭერი, რომელიც ოთახის კედლებს გარდა ევრდნობა აგრეთვე სპეციალურ ევრთწოდებულს დედაბოძებს (2, 3 ან 4). ჭერის ასეთი სისტემის წყალობით გაცილებით უფრო დიდ და ვრცელ საცხოვრებელ ოთახებს აკეთებდნენ, ვიდრე იმ ევროპული ტიპის სახლებში, რომლებიც ამ ჟამად ჩვენებურ სოფლებში სდევნიან ძველებურ დარბაზებს.

ასეთი ტიპის შენობები დარჩენილია საქართველოში, როგორც ჯერ-ჯერობით გამოჩვეულია, მხოლოდ შიდა და ზემო ქართლში, ე. ი. საკუთარ ქართლში და მესხეთში. მაგრამ ეს ტიპი თავის თავად, თავისი ნაირ-ნაირი სახით ფართოდ იყო გავრცელებული მთელი აზიის მსოფლიოში ვიდრე ინდოეთამდე. საქართველოში, ისე როგორც სხვა ქვეყნებში, მას სდევნის ამ ჟამად სახლი ფანჯრებით გვერდის კედლებში, რაც იწვევს ფორმათა სხვა არსებით ცვლილებასაც. სინტერესოა, რომ მარტო საქართველოს ტერიტორიაზე ჩვენს გვაქვს რამდენიმე სხვადასხვა სახე ამ ტიპის, რაც განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ამ ფორმის აქტიურ კავშირს ცხოვრებასთან.

ქართლის დარბაზის ერთი სახე როგორც ჭერის ფორმით, ისე მთელი შენობის გეგმით დასურათებულია სოფ. დიღმის დარბაზის მაგალითებით. გამოცემის ამ რეკულში მოცემულია ორივე აღნიშნული მხრით დარბაზის სხვა სახე.

თავისი გეგმით დარბაზის დიღმის სახე სრულიად მარტივია, ელემენტარული, გარდა დარბაზის ოთახისა და მის წინ ღია დერეფნისა აქ არ არის არავითარი სხვა სამყოფელი ანუ ბრძა. სულ სხვაა ს. ერთაწმინდის დარბაზი—აქ ჩვენს გვაქვს რთუ-

Die urwüchsige Form des Bauernhauses in Georgien, die man schlechtweg nach dem Wohnraum „Darbasi“ nennen mag, ist durch die besondere Konstruktion der Decke mit zentralem Oberlicht und auf besonderen Holzpfählen (2, 3 oder 4 an der Zahl) gekennzeichnet. Diese Deckungsart ermöglicht weite Räume zu schaffen, die durch ihre Fläche weit über die Grösse der Bauernhäuser hinausgehen, die jetzt die alten Darbasi verdrängen und nach europäischem Muster gebildet sind.

Eigentliche Darbasi sind in Georgien, wie es vorläufig bereits feststeht, in den Provinzen Karthlien und Meschkethiens erhalten. Wie vergleichende Zusammenstellungen der Haustypen aber lehren, ist das Schema dieser Form in verschiedenen Arten weit über Vorderasien bis nach Indien verbreitet. In Georgien, wie auch in anderen Gegenden, wird dieser Typ jetzt durch Häuser mit Fenstern in den Wänden verdrängt, was auch andere wesentliche Veränderungen nach sich zieht. Für die Frage der Urwüchsigkeit dieser Erscheinung in Georgien und ihrer vollkommenen Anpassung an die Lebensforderungen ist es höchst bezeichnend, dass wir hier mehrere Abarten dieses Haustypus noch jetzt ausfindig machen können.

Eine Art des Darbasi, was sowohl die Decke, als auch den Grundriss anbetrifft, ist durch die Beispiele aus dem Dorfe Dighomi belegt. In dem vorliegenden Hefte unserer Veröffentlichung wird eine weitere Art, was beide angegebene Momente anbetrifft, vorgeführt.

Der Darbasi von Dighomi ist dem Grundrisse nach ganz einfach, ganz elementar—nur der eigentliche Wohnraum („darbasi“) und eine of-

ლი, მრავალშემადგენლობიანი დარბაზი, რომელშიაც ცალკე სამყოფლებია, დანიშნული გლების მეურნეობის საპეციალური საჭიროებისათვის. ყოველ ცალკე სამყოფელს აქვს სინათლე მაღლიდან და მომეტებულ ნაწილად ცალკე, საკუთარი ბოძები, მაგრამ მხოლოდ უმთავრეს საცხოვრებელ ოთახს („დარბაზს“) აქვს არა პრტეკლი ჭერი, არამედ განსაკუთრებული ფორმისა ევრეთწოდებული „გვირგვინი“.

გარდა ამ საერთო განსხვავებისა ერთაწმინდის ელისაბედაშვილის ოჯახის დარბაზში, რომლის სურათებსაც ეხლა ვცემთ, ჩვენ ეხედავთ შენობის შინაგან თანდათან გაფართოვებას ოჯახის ზრდასთანა და გამრავლებასთან დაკავშირებით. მართლაც და, სამყოფლები №№ 6 – 7 – 8 ტაბულა I-ისა – ეს არის ძირითადი დარბაზი, ამასთანავე განცალკევებული და მთლიანი, რომელსაც შეძლებს დამატებული აქვს ყველა დანარჩენი სამყოფლები. უკვე ეს ძირითადი დარბაზიც – რთულია და სამმაგი: დერეფანი (№ 6), დარბაზი (№ 7) და მარანი (№ 8). მეტადრე ნათლად განსაზივებულია მრავალშემადგენლობა პირველ დარბაზთან მიუწენებული და მასთან შეერთებული მეორე დარბაზით, რომელიც გაჩნდა ოჯახის გაყარასთან დაკავშირებით: მისმა ამშენებელმა, ოჯახის წევრმა, ეხლა 70-75 წლის ბერეკაცმა ელისაბედაშვილმა მოიყვანა აქ დაახლოვებით 50 წლის წინად ახალგაზრდა ცოლი: მაშინ იგი იყო 20 წლისა.

სამწუხაროდ, მე ვერ მოვახერხე ბერეკაციის ნახვა და მასთან ზოგიერთი საკითხის განმარტება; ახალგაზრდობამ-კი მომცა ცნობები მხოლოდ იმის შესახებ, რაც მათ ხსოვნაში მოხდა; მაგრამ არსებითად საკითხები ნათელია შენობათა გეგმის განხილვითაც.

მიუწენებული დარბაზის უმთავრეს ოთახს (№ 5), ცხადია, პირველად შესავალი ჰქონდა დერეფნიდან № 6; ამ ამოწენებული კარის ნაცვლად ეხლა წალოებულია ერთი მეორის პირდაპირ. ამას ვარდა, ეტყობა, იყო აგრეთვე შინაგანი შესავალი ძველი დარბაზიდან (№ 7) ახალში (№ 5) იქ, სადაც ამ ეამდ ოთახებში გამართულია თაბჩები ერთმანერთის პირდაპირ. შემდეგში, ეტყობა, ძმები გაიყარნენ და ახალი დარბაზის პატრონმა გაანერია თავისთვის ცალკე საკუთარი შესავალი მარანში (№ 4), ხოლო წინანდელი ორივე შესავალი, რომელნიც მას ძმასთან აერთებდნენ, ამოაწნა. დასასრულ, – მას აქეთ დიდი ხანი არ არის – ამ ახალ დარბაზშიც ოჯახი კიდევ გაიყარა და ეს გაყრა აღინიშნა ხის კედლით, რომელიც ორ ნაწილად ჰყოფს სამყოფელს № 4. მათგან ის, რომელზედაც ტაბულა № I-ში დასმული ციფრი 4, წარმოადგენს საკუთარ მარანს,

lene Galerie („derepani“) bilden den Bau. In Erthazminda dagegen ist der Grundriss zusammengesetzt aus einzelnen Räumen, die bestimmten Anforderungen der Bauernwirtschaft genüge leisten. In jedem einzelnen Raume ist oberes Licht und in den meisten einzelne Holzpfiler unter der Decke, aber allein im Wohnraume („darbasi“) ist keine flache Holzdecke, sondern eine besonderer Form allmählicher Steigerung der Lagen, die man „gwirgwin“ (die Krone) nennt.

Ausser diesem allgemeinen Unterschiede ist der Darbasi der Familie Elisabethaschwill in Erthazminda dadurch bezeichnend, dass mit dem Wuchse und der Verzweigung der Familie auch ein allmählicher Ausbau des Hauses parallel ging. In der Tat sind die Räume №№ 6, 7, 8 auf Tafel I – das ursprüngliche Haus, bereits gegliedert, in sich abgesondert und einheitlich, dem nur im Laufe der Zeit die übrigen Räume hinzugefügt wurden. Wie gesagt, ist bereits das ursprüngliche Haus ein zusammengesetztes, dreigliedriges: „derepani“ (№ 6), „darbasi“ (№ 7) und „marani“ (№ 8). Dieses Zusammengesetzte aber kommt besonders klar in dem hinzugebauten und mit dem ursprünglichen Bau verbundenen zweiten Darbasi zum Vorschein. Er entstand aus Anlass der Inneren Teilung der Familie, als der etwa 75-jährige Alte als junger Mann von 20 Jahren zu seiner Heirat diesen Ausbau unternahm.

Leider ist es mir nicht gelungen mit dem Alten einige Punkte des Baues zu besprechen, die jüngere Generation aber konnte nur über Änderungen letzter Jahren berichten. Allenfalls aber liegen die Antworten auf der Hand beim genauen Betrachten des Baugrundrisses.

Der Eintritt zum Hauptraum des jüngeren Baues (№ 5) war wohl ursprünglich aus dem „derepani“ (№ 6) angelegt; die Stelle dieses Einganges ist durch die beiden gegenüberliegenden Wandnischen bezeichnet, die als Schränke benutzt werden. Ausserdem muss noch ein zweiter innerer Eingang aus dem Hauptraume des ursprünglichen Baues (№ 7) in den des jüngeren (№ 5) gewesen sein, dem jetzt wiederum gegenseitige Wandnischenschränke entsprechen. Erst später wohl wird eine Teilung unter den Brüdern stattgefunden haben, wobei beide eben genannten Eingänge vermauert wurden, der jüngere Bau aber einen eigenen Eingang durch den Raum zum Aufbewahren von Wein (dem sogenannten „marani“ № 4, in dem grosse Tonkrüge mit Wein

ბოლო დანარჩენი უკვე წინადადე დერეფნად იყო. აქედან კარი გადის სამყოფელში № 3, რომელიც შეიცავს სათონეს. თორნე იმყოფება აქ ცენტრში, ბანის ქვეშ, რომელიც დატანებულია თითქმის პრეტელ პერში. (ტაბულა № II-ზე მარჯვენა ნაწილში აღნიშნულია ორმაგი წრიო დამატებით გაკეთებული თორნე). მეორე კარი იმავე მარანთან შეერთებული დერეფნიდან გადის ბოსელში (№ 2 და 1), რომელიც წარმოადგენს ორმაგ სამყოფელს, ალბად, სხვადასხვა საქონლისთვის; ბოლო შესასღებელია მას სხვა დანიშნულებაც ჰქონოდა: ამ ეამად მის წინა ნაწილში (№ 2) საცხოვრებელი ბინაა ერთი ბანით მალა სინათლისთვის, რომელიც დანიშნულია გვეგმაზე. ბოსელი № 1 მსხვილი საქონლისთვისაა და გაყოფილია სივრცეზე თითქო კორიდორით (სამ წყვილ ბოძს შუა) და კედელთან აქვს გრძელი ბაეა. ამ ბოსლიდან კარი გადის საბძელში, რომელიც არ გავიზომია, რადგან მას თივა ჰქონდა ძლიერ მიყრილი. ეს საბძელი არ არის დიდი, დაახლოვებით სივრცე თანასწორი აქვს № 1-თან და ერთი ორად მოკლეა მასზე; აქვს წყვილი ბოძი, როგორც № 1, და სინათლეს ბანითა.

ამნარჩენი ჩვენ აქ გვაქვს შერობა ცალკე სამყოფლებით, რომლებიც საჭირონი არიან მეურნეობის რთულ მოთხოვნილებისათვის. ყველა სამყოფლის განმასხვავებელ ხაზულ წარმოადგენს ბანის არსებობა სინათლისთვის, მსხვილი საქონლის ბოსელის გარდა, რომელშიაც ბნელა. მეორე ხაზულ წარმოადგენს — საეცალური ბუხრების არსებობა, რომლებიც გვეგმაში აღნიშნულია ნახევრად მრგვალი ფორმით სამყოფლებში № 2, 3, 4, 6 და 7; ბოლო დარბაზში № 5 ბუხარი გამართულია შუალა წალოში ეხლანდელი შესავლის პირდაპირ (ეს ბუხარი ამოშენებულია ამ ეამად და ასეც არის ნაჩვენები ტაბულა II-ზე, ბოლო ტაბულებზე III და IV-ზე ნაჩვენებია ბუხარის ფასადის მორთულობა მალის სახით ნახევრად ფარგლიანი კამარით). არის ბუხარი მარანშიაც № 8 მარჯვენა ვიწრო კედელში: იგი გვეგმაზე არ არის ნაჩვენები, ისე როგორც არ არის ნაჩვენები სამი თარო იმავე კედელში. (გვეგმაზე № 7 კიდეც არ არის ნაჩვენები ერთი თარო ბუხრის გვერდით და სამი პატარა თახჩა პირდაპირ კედელში).

დასასრულ, უნდა შევეხოთ კიდეც განსაკუთრებით თითონ საკუთარი დარბაზის (№ 5) გვირგვინსა, ეინაიდან იგი წარმოადგენს მეტად ფართე ინტერესს, რომელიც შორს სცილდება საცხოვრებელთა ეთნოგრაფიის ფარგლებს და ატარეთე გლეხის საცხოვრებლის რაციონალური გარეთის თემის აქტუალობის ფარგლებსაც საქართველოში. თათსწლოვანი ტრადიცია, რომელიც აქვს ამ ეხლანდელ გამოცემა-

in der Erde eingegraben aufgestellt werden) bekam. In letzter Zeit endlich wurde auch dieser jüngere Bau geteilt, was durch die Holzwand zum Ausdruck gebracht wird, die den Raum № 4 in zwei Stücke schneidet. Jenes, wo die Nummer „4“ auf der Tafel steht, ist das eigentliche „marani“, das andere aber diente auch früher schon als „derepani“ (Flur). Eine Tür führt in den Raum № 3, das sogenannte „ssathone“ (der Ort mit einem Erdofen für Brotbacken). „Thorne“ (der Backofen in der Erde) befindet sich hier im Zentrum des Raumes unter der Lichtöffnung von oben, die in einer beinahe flachen Decke gemacht ist. (Auf Tafel II ist das später hinzugekommene andere „thorne“ durch einen doppelten Kreis im rechten Teile angegeben). Eine zweite Tür aus dem „derepani“ führt in den Stall (№ 2 und 1), welcher aus zwei Teilen besteht, vielleicht für verschiedene Haustiere, möglicherweise aber auch anderer Bestimmung. Jetzt bewohnt eine Sonderfamilie der Elisabethaschwili den vorderen Teil (№ 2) unter einer oberen Lichtöffnung, die auf dem Grundriss angegeben ist. Der Stall (№ 1) für Kühe u. a. hat der Länge nach einen Korridor, der durch die drei Pfeilerpaare gebildet ist und an der Wand einen langen Futtertrog hat. Eine Tür aus diesem Raume führt in die Spreukammer, die s. Z. nicht vermessen werden konnte (da sie voll von Heu war), aber etwa gleich breit und zweimal so kurz, wie № 1, ist; dieser Raum hat ein Pfeilerpaar in der Art von № 1 und Oberlichtöffnung.

Somit haben wir vor uns einen Bau mit besonderen Räumen für einzelne Anforderungen einer Landwirtschaft. Ein erstes Charakteristikum aller Räume sehen wir in der Oberlichtöffnung, die nur im dunklen Stall № 1 fehlt. Ein zweites — ist der Kamin, der als halbrunde Wandnische in den Räumen № 2, 3, 4, 6 und 7 bezeichnet ist; im Darbasi № 5 befindet sich der Kamin in der mittleren Nische gegenüber dem jetzigen Eingange (sie ist äußerlich vermauert, wie man es auf Tafel II sieht; auf Tafel III und IV ist die Fassadenbearbeitung des Kamins im Rundbogen schematisch angegeben). Auch im „marani“ № 8 ist ein Kamin in der rechten schmalen Wand da: auf dem Grundriss fehlt er, wie auch drei Nischen in derselben Wand. (Ferner fehlt noch auf dem Grundriss im Raume № 7 eine Wandnische neben dem Kamin und drei ganz kleine in der gegenüberliegenden Wand).

Zum Schluss muss noch besonders der Deckung

ში წარმოდგენილ მარტივ გლეხურ სახლებს, წარმოდგენს თავისით ფართე ფუნდამენტს მონუმენტალური ხუროთმოძღვრების ზოგიერთი ძირითადი ფორმების, ძირითადი ელემენტების განსაზღვრებად. დიდიმის დარბაზებში ჩვენ გვაქვს პირამიდულურად ამაღლებული გვირგვინი ოთახის ცენტრალურ კედელზე ბოძებს შორის. ს. ერთაწმინდის დარბაზში-კი, ისე როგორც მცხეთის დარბაზებში ძირითად კედელზე დამყარებულია მ-წახნაგოვანი, რომელიც აღის ბანამდე და სკელის კოჭების მდებარეობას და მათ ზომებს: თვალი იღებს შთაბეჭდილებას როგორც ფორმის ნახევარსფეროსას. ამ გვირგვინის საკონსტრუქციო სქემა ნაჩვენებია იზომეტრიულ ნახაზზე (IV). ასეთივე ტიპის კერი ჰქონდა ოთახს № 7, მაგრამ გადაკეთებული და შეცვლილი იყო შემდეგში პრეტელი კერით, რადგან ოთახს სხვა დანიშნულება მიეცა¹.

im eigentlichen Darbasiraum (№ 5) gedacht werden, denn gerade dieser Punkt darf auf besonders tiefes Interesse Anspruch erheben, welches das Ethnographische der Erscheinung überbieten mag. Die Jahrtausende lange Tradition, die diesem scheinbar einfachen Bautyp zu Grunde liegt, bildet das breite volkstümliche Fundament für die Entwicklung einiger Grundformen, Grundelemente monumentaler Architektur. In dem Darbasityp aus Dighomi ist die Deckung in pyramidal steigender Krone („gwirg-wini“) über dem zentralen Quadrate des Raumes zwischen den Pfeilern errichtet. In Erthazminda, wie auch in Mzchetha ist dem mittleren Quadrat im Darbasi ein Achteck entwachsen, der bis zur Lichtöffnung in abwechselnder Balkenlage und -grösse emporsteigt: es entsteht in Wirklichkeit ein Sehbild, das dem einer Hemisphäre, einer Kuppel gleich kommt. Die Konstruktion dieses „Gewölbes“ gibt isometrisch Tafel IV wieder. Eine entsprechende Decke war ursprünglich auch im Raum № 7 da, ist aber in letzter Zeit zusammengebrochen und durch eine einfache ersetzt, da der Raum nicht mehr als Wohnraum benutzt wird¹.

¹) ამ გამოცემის განხორციელება საქართველოს სამხატვრო აკადემიას შეეძლო იმ დახმარების წყალობით, რომელიც გაუწიეს მას ტფილისის უნივერსიტეტმა პროფ. ა.კ. შანიძის სახით და გ. ს. სამეცნიერო დაწესებულებათა მთავარმაგვამ უკ. ბერიძემ.

¹) Diese von der Kunstakademie Georgiens unternommene Veröffentlichung ist mit Unterstützung zustande gebracht, die ihr von der Staatsuniversität zu Tiflis in der Person von Prof. Dr. Ak. Schanidze und von der Generalverwaltung wissenschaftlicher Institutionen am Volkskommissariat für Aufklärung in der Person von W. Beridze zuteil wurde.

ტაბულაციის ახსნა.

Verzeichnis der Tafeln.

- I. საერთო გეგმა ელისაბედაშვილისეული დარბაზისა სოფ. ერთაწმინდაში—გაზომილია და შესრულებულია ნიკ. სევეროვის მიერ.
- II. დაწვრილებითი გეგმა მთავარი ოთახისა (დარბაზი № 5) კერის გვერდითურთ—ნიკ. სევეროვისა.
- III. იმავე ოთახის სივანზე განაკვეთი ერთ-ერთი დედაბოძისა და თავისი ჩუქურთმითურთ—ნიკ. სევეროვისა.
- IV. იმავე ოთახის კერის საკონსტრუქციო სქემა—ნიკ. სევეროვისა.
- V. იმავე მთავარი ოთახის (დარბაზი) სურათი შესავლისაყენ შუაეცხლით—ნიკ. სევეროვის ნახატი.
- VI. ძველი დარბაზის (№ 7) ერთი ნაწილის სურათი დედაბოძისა და თავისი ჩუქურთმითურთ—იოს. შარლემანის ნახატი.
- VII. დარბაზის მთავარი ოთახის (№ 5) ეხლანდელი სახე—იოს. შარლემანის ნახატი.

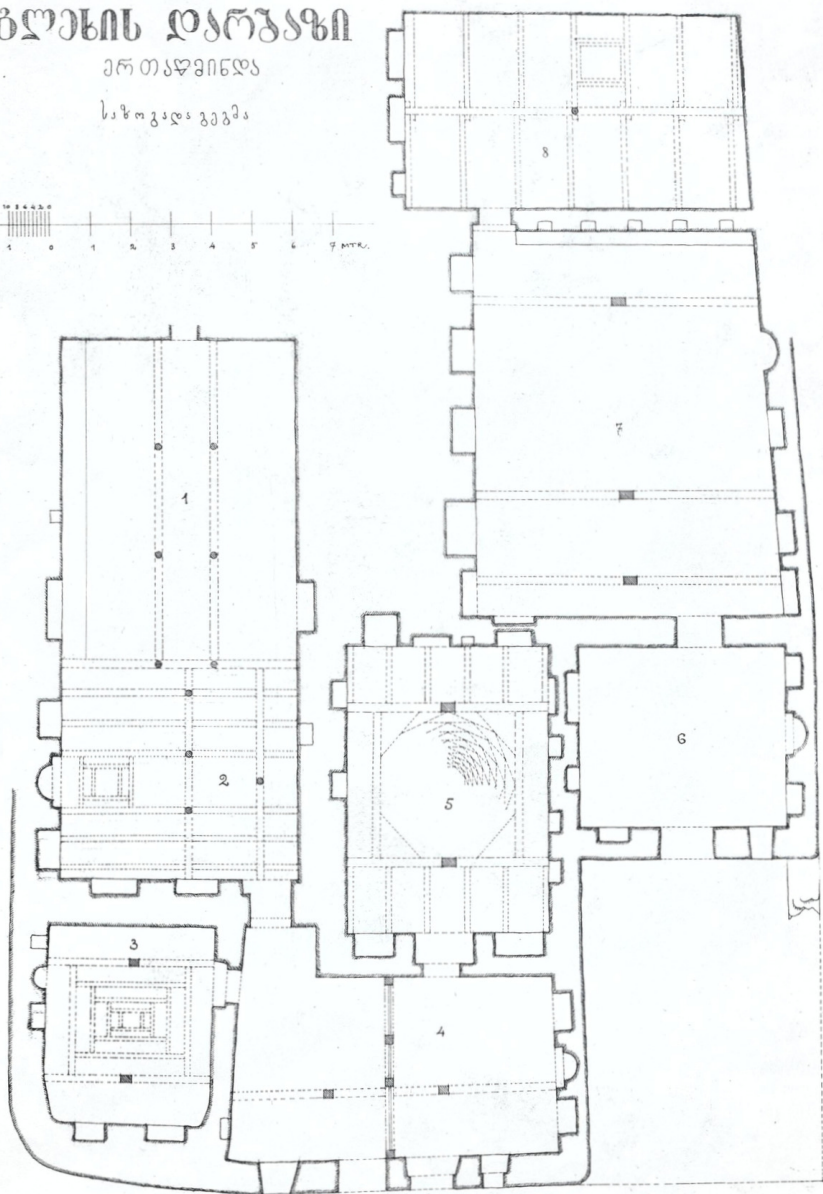
- I. Grundriss der ganzen Darbasi-Anlage der Familie Elisabethaschwill im Dorfe Erthazminda. Aufnahme des Architekten N. Severov.
- II. Grundriss des Wohnzimmers (№ 5). Aufgenommen von N. Severov.
- III. Querschnitt desselben Zimmers mit Angabe der Schnitzerei eines Holzpfleilers und Oberbalkens. Von N. Severov.
- IV. Konstruktionschema der Decke desselben Zimmers. Von N. Severov.
- V. Ansicht des Innenraumes desselben Zimmers dem Eingange zu mit dem Herd in der Mitte. Zeichnung von N. Severov.
- VI. Einzelheiten des Holzpfleilers mit Oberbalken und Wandteil im alten Wohnzimmer (№ 7). Zeichnung von J. Charlemagne.
- VII. Ansicht des Hauptwohnzimmers (№ 5) im gegenwärtigen Zustande. Zeichnung von Jos. Charlemagne.

①

ბაშის ღარჯაზი

ერ თაჟმინდა

საშოგაღა გეგმა

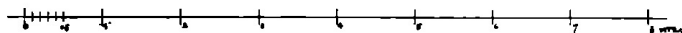
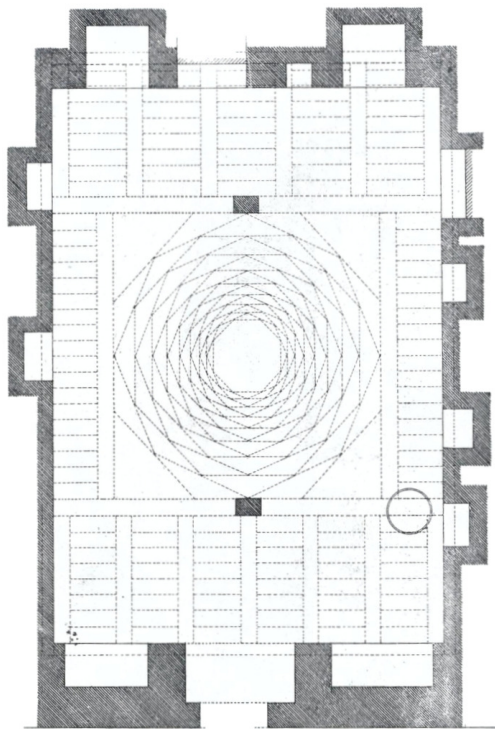

საქართველოს მუზეუმი 1925 წ.

II

გრთაწმინდის ტაძარი

კვანთაძის N5

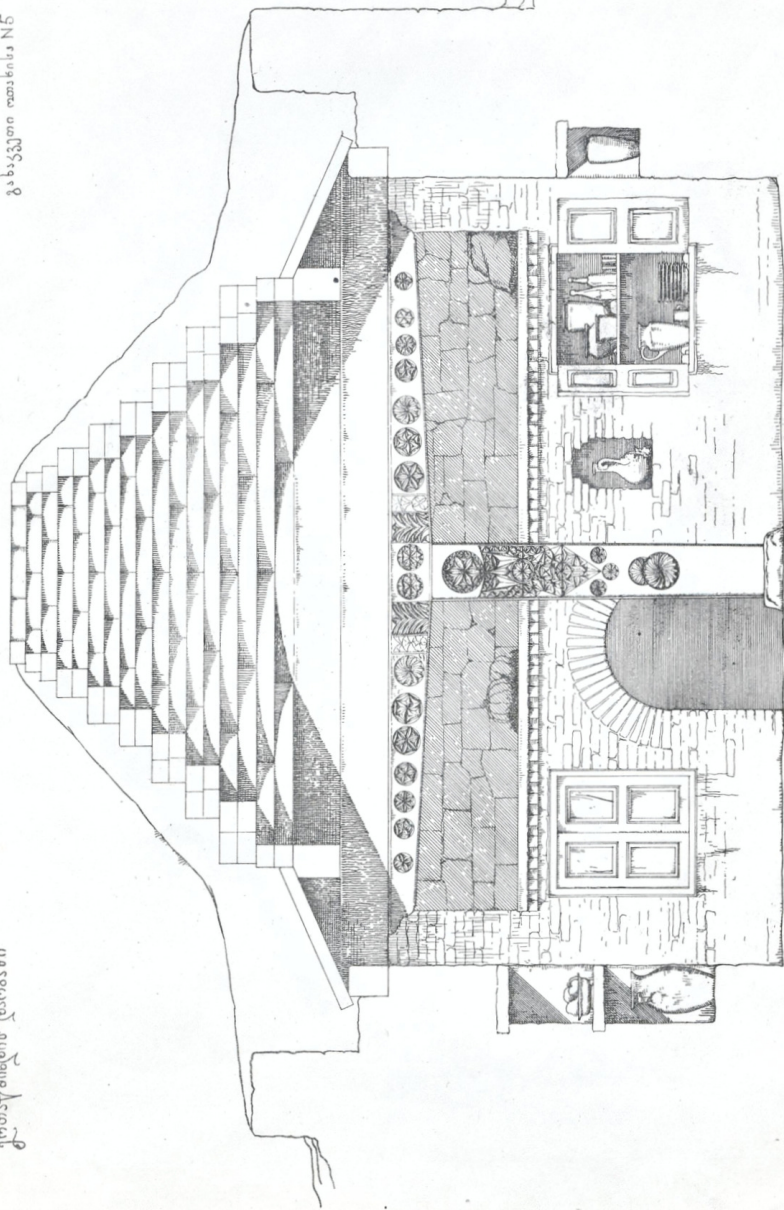

ს. ბაქრაძე 1935 წ.

განმარტებული რუკის 96

განმარტებული რუკის N15

III

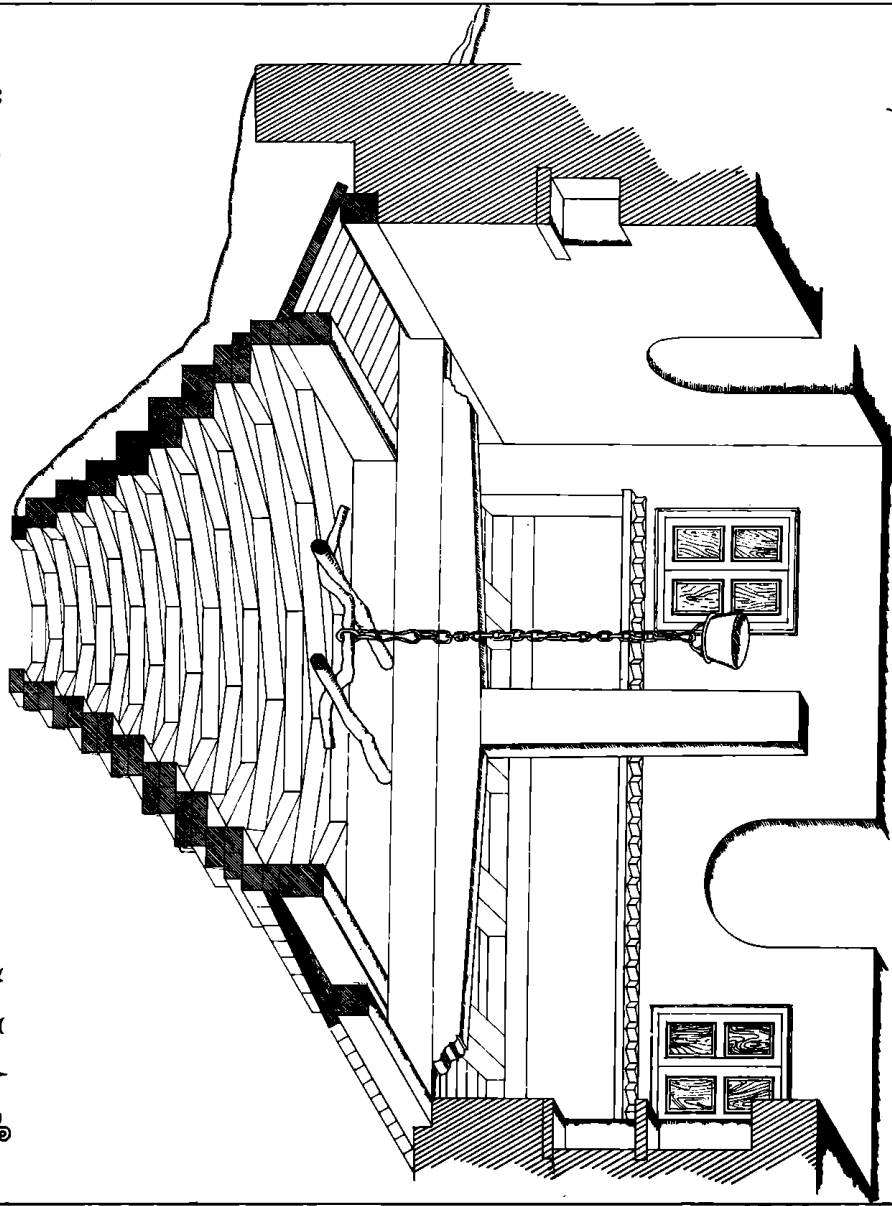

სტრუქტურული რუკის 12559

უძრავი ძეგლის დარღვევა

ნათიხ მსხვერცხველი სქემა.

IV

არქიტექტორი ნ. მუხომგა 1925 წ.

